

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ПИЛИПЕНКО ДМИТРО ОЛЕКСІЙОВИЧ

УДК 343.8

ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Реферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Кропивницький – 2024

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Донецькому державному університеті внутрішніх справ.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
Джу́жа Олександр Миколайович,
Національна академія внутрішніх справ,
головний науковий співробітник відділу
організації наукової діяльності та захисту
прав інтелектуальної власності

доктор юридичних наук, професор
Конопельський Віктор Ярославович,
Одеський державний університет внутрішніх
справ, завідувач кафедри кримінального
права та кримінології

доктор юридичних наук, старший дослідник
Пузьрьов Михайло Сергійович,
Національна академія Національної гвардії
України, професор кафедри правових
дисциплін гуманітарного факультету

Захист відбудеться «16» лютого 2024 року о 10.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 11.737.01 у Донецькому державному університеті внутрішніх справ за адресою: 25015 м. Кропивницький вул. Велика Перспективна, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Донецького державного університету внутрішніх справ за адресою: 25015, м. Кропивницький, вул.Велика Перспективна, 1.

Реферат розіслано «16» січня 2024 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Ганна БУГА

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Тематика принципів є однією з найбільш важливих й затребуваних у наукових дослідженнях сфери кримінальної юстиції, враховуючи й сферу кримінально-виконавчого права. Принципи являють собою безумовний правовий фундамент для права як регулятора суспільних відносин у сфері виконання й відбування кримінальних покарань. Принципи (засади) є уособленням найважливіших цінностей у парадигмі розвитку й становлення галузі кримінально-виконавчого права. Принципи за своєю сутністю безпосередньо пов'язані зі всім спектром правових положень сфери виконання й відбування кримінальних покарань. Як фундаментально-ціннісні категорії, принципи є основою для формування норм, інститутів кримінально-виконавчого права та безпосередньо впливають на правозастосовну практику у цій сфері. Принципи попри сприйняття їхньої сутності як системи концептуальних ідей, основ, що зумовлюють ефективний розвиток галузі кримінально-виконавчого права, також є регуляторами правовідносин у сфері виконання й відбування покарань за умов не завжди однозначної, послідовної правової регламентації й практики реалізації норм кримінально-виконавчого права. Враховуючи це, принципи (засади) є одним з пріоритетних об'єктів наукових досліджень у правовій сфері, що регламентує порядок виконання й відбування кримінальних покарань. Ця теза набуває додаткової актуальності в умовах реформування національної кримінально-виконавчої сфери.

Так розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 № 1153-р схвалено Стратегію реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затверджено операційний план її реалізації у 2022-2024 роках. Під час Міжнародного пенітенціарного форуму, який відбувся 23.06.2023 у м. Києві, заступниця Міністра юстиції України Олена Висоцька у своїй доповіді зазначила: Пенітенціарна система України особливо останні роки зазнає глибинного реформування попри виклики, зумовлені пандемією та повномасштабним вторгненням. При цьому досягнення у окремих напрямках (наприклад, цифровізації, кадрове перезавантаження) допомогли втримати контроль над системою і під час пандемії COVID-19, і особливо при запровадженні воєнного стану... . Попри повномасштабне вторгнення, Уряд України схвалив Стратегію реформування пенітенціарної системи до 2026 року і детальний план заходів до неї у грудні 2022 року. Метою Стратегії є створення в Україні гуманістичної справедливої системи виконання покарань. Системи, яка гарантуватиме безпеку суспільства і реальну ресоціалізацію засуджених. Українська Стратегія реформування пенітенціарної системи має 8 стратегічних цілей, кожна з яких містить опис, завдання цілі та очікувані результати. Якщо узагальнити цю роботу у більш масштабні напрямки, то робота відбувається з кожною ціллю над: 1. Законодавчими змінами норм, що регулюють відносини виконання покарань, вдосконалюючи таке регулювання; 2. Сучасними ресоціалізаційними інструментами та навчанням персоналу їх застосовувати та інституційно закріплювати; 3. Цифровізацією процесів, що спрощує роботу, вдосконалює облік, взаємодію між іншими органами, усуває корупцію; 4. Інфраструктурою та обладнанням для створення належних умов та безпеки як для засуджених так і для нашого персоналу.

Сучасні надскладні виклики перед нашою державою, відповідно вимагають консолідації надзусиль в усіх її сферах. Наявність дієвого механізму, утвореного у результаті поєднання галузей теоретичного та практичного спрямування, є запорукою результативного протистояння зазначеним викликам в умовах сьогодення. Такий підхід до подолання кризових ситуацій є актуальним й для сфери кримінальної юстиції нашої держави. В таких умовах вітчизняна галузь кримінально-виконавчого права потребує комплексного доктринального дослідження принципів як фундаментальних юридичних категорій. Це забезпечить досягнення наукового консенсусу з дискусійних питань щодо визначення категорії принципів кримінально-виконавчого права, окреслення ключових їх ознак, систематики тощо. Вироблення консолідованої теоретичної позиції щодо позначених актуальних питань, позитивним чином впливатиме на формування сталого теоретичного базису нормативного врегулювання, а також на фактичну процедурність виконання й відбування кримінальних покарань. Така теоретико-прикладна конвергенція становитиме правовий стрижень дієвого юридичного механізму протидії сучасним викликам перед нашою державою.

Питання пов'язані із визначенням принципів кримінально-виконавчого права в різні часи були предметом активних дискусій серед вітчизняних науковців, зокрема: К.А. Автухова, А.М. Бабенка, О.І. Бажанова, Є.Ю. Бараша, В.С. Батиргарєєвої, І.Г. Богатирьова, В.В. Василика, С.С. Вітвіцького, А.А.Вознюка, О.В. Гальцової, А.П. Геля, В.В. Голіни, Т.А. Денисової, О.М.Джужі, О.О. Дудорова, О.Г. Кальмана, В.В. Кареліна, Ю.В. Кернякевич-Танасійчук, О.Г. Колба, А.М. Колодія, Н.В. Коломієць, В.Я. Конопельського, В.В. Кондратішиної, І.М. Копотуна, О.М. Кревсуна, К.Б. Марисюка, І.С.Михалко, Л.О. Мостепанюк А.А. Музики, В.О. Навроцького, Є.С. Назимка, А.О. Осауленка, М.І. Панова, М.С. Пузирьова, Т.В. Рудник, О.Є. Скакуна, А.Х.Степанюка, О.В. Ткачової, В.М. Трубникова, П.Л. Фріса, С.І. Халимона, І.О. Харченко, С.В. Царюка, В.В. Шаблистого, О.О. Шкути, І.С. Яковець, М.М.Яцишина та інших.

Основоположні висновки сформульовані зазначеними науковцями безумовно є значущими як у науковому, так і в практичному вимірах. Разом з тим детальний аналіз наукових робіт стосовно тематики дослідження, статистичної інформації, судової практики, практичної складової кримінально-виконавчої сфери, свідчить, що уявлення стосовно багатьох аспектів досліджуваного питання усе ще перебувають у стадії активного теоретико-прикладного переосмислення. Дискусії серед науковців тривають щодо дефініції, сутності, ознак принципів кримінально-виконавчого права, їх системи, особливостей реалізації зазначених засад під час виконання й відбування кримінальних покарань тощо. Зазначене й зумовило вибір теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021 - 2025 роки, затвердженої Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року № 12-21, Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України

від 16 грудня 2022 р. № 1153-р., а також згідно з тематикою науково-дослідної роботи Донецького державного університету внутрішніх справ на 2020 - 2024 роки «Теоретичні та практичні проблеми державотворення, реформування права та правоохоронної системи в контексті євро інтеграційного вибору України» (№ 0120U105582).

Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Донецького юридичного інституту МВС України (протокол засідання від 25.10.2017 р. №3).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є обґрунтування нових теоретико-правових положень щодо розкриття сутності принципів кримінально-виконавчого права, розроблення науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення норм кримінально-виконавчого законодавства в частині регламентації принципів.

Для досягнення цієї мети перед дослідженням поставлено такі *завдання*:

- з'ясувати стан наукової розробленості проблематики визначення принципів кримінально-виконавчого права;
- визначити методологічні основи дослідження принципів кримінально-виконавчого права;
- розкрити роль кримінально-виконавчої політики у впровадженні й реалізації принципів кримінально-виконавчого права;
- сформулювати дефініцію та визначити зміст принципів кримінально-виконавчого права;
- дослідити та доопрацювати систему принципів кримінально-виконавчого права;
- з'ясувати сутнісну характеристику загальноправових принципів кримінально-виконавчого права;
- розкрити зміст принципів кримінально-виконавчого права, які належать до категорії загальноправових;
- з'ясувати сутнісну характеристику міжгалузевих принципів кримінально-виконавчого права;
- розкрити зміст принципів кримінально-виконавчого права, які належать до категорії міжгалузевих;
- з'ясувати сутнісну характеристику галузевих принципів кримінально-виконавчого права;
- дослідити та доопрацювати зміст галузевих принципів кримінально-виконавчого права;
- розробити пропозиції з удосконалення національного кримінально-виконавчого законодавства щодо регламентації принципів.

Об'єктом дослідження є теоретико-правові основи визначення принципів кримінально-виконавчого права.

Предметом дослідження є принципи кримінально-виконавчого права.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційної роботи становить комплекс методів, які у своїй сукупності дозволили всебічно дослідити питання щодо розкриття сутності принципів кримінально-виконавчого права. Під час дисертаційного дослідження використовувались філософські (фундаментальні) методи. Так, *діалектичний та метафізичний методи* пізнання стали підґрунтям для розкриття сутності категорії принципів кримінально-виконавчого права (розділ 2). У межах всієї роботи для розкриття

граматичного та логіко-семантичного змісту запропонованих змін до законодавства у вигляді текстових формулювань принципів використовувався *герменевтичний метод*. *Аксіологічний метод* застосовувався в роботі для обґрунтування провідної ролі загальноправових принципів в системі засад кримінально-виконавчого права (розділ 3). Окреслення прикладних аспектів реалізації міжгалузевих та галузевих принципів здійснювалось з використанням *антропологічного методу* (розділи 4, 5). У межах дисертаційного дослідження також використовувались загальнонаукові методи. Так, *термінологічний метод* фактично використовувався протягом всієї роботи для визначення принципів, що належать до різних категорій у межах системи засад кримінально-виконавчого права, а також для визначення кримінально-виконавчої політики. Визначення системи принципів кримінально-виконавчого права здійснювалось із використанням *однойменного системного методу*, а також *методу моделювання* (розділ 2). Конкретно-наукові методи також застосовувались під час дослідження. За допомогою *формально-юридичного методу* здійснювався аналіз норм законодавства щодо визначення сутності категорії принципів кримінально-виконавчого права, а також й інших правових категорій, у межах тематики дослідження (розділи 2, 3, 4, 5). *Юридіко-соціологічний метод* сприяв визначенню рівня відповідності положень чинних нормативно-правових актів та запропонованих авторських змін до закону щодо визначення принципів кримінально-виконавчого права, реальним соціальним потребам у цій сфері та особистісним, людським критеріям сприйняття змісту цих документів (розділи 2, 3, 4, 5).

Емпіричну базу дослідження становлять результати проведеного анкетування практичних працівників органів й установ Державної кримінально-виконавчої служби України, прокуратури та адвокатів. Всього опитано 365 осіб, з яких 217 – працівників органів й установ виконання покарань; 63 – прокурори; 85 – адвокатів.

Нормативну основу роботи склали Конституція України; міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; чинне кримінально-виконавче, кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство; інші закони України; підзаконні нормативно-правові акти, рішення Конституційного Суду України, Європейського суду з прав людини щодо правового регулювання правовідносин сфери виконання та відбування кримінальних покарань.

Науково-теоретичне підґрунтя дослідження складають наукові праці українських та зарубіжних вчених у галузях кримінально-виконавчого, кримінального та кримінального процесуального права, а також інших галузевих дисциплін, зокрема: міжнародного, адміністративного та цивільного права тощо.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що в дисертації розв'язано комплексну теоретико-правову проблему, яка полягає у розкритті сутності принципів кримінально-виконавчого права. Наукова новизна одержаних результатів конкретизується в теоретичних положеннях, основними з яких є такі:

уперше:

- розроблено загальнотеоретичний підхід до формулювання дефініції та визначення змісту категорії принципів кримінально-виконавчого права. Обґрунтовано, що принципи являють собою фундаментальні положення, які детермінують умови формування, розвитку та функціонування системи виконання й відбування кримінальних покарань; зумовлюють утворення, алгоритмізацію та реалізацію механізму правового регулювання кримінально-виконавчої сфери; відображають собою людські цінності, які визначають правосвідомість суб'єктів кримінально-виконавчого права. Принципи кримінально-виконавчого права характеризуються такими ознаками: основоположність (фундаментальність), імперативність, регулятивність, нормативність, об'єктивність, стабільність, ідеологічність, історичність, системність (комплексність);

- сформовано теоретичний підхід до визначення групи загальноправових принципів кримінально-виконавчого права. Доведено, що до цієї групи належать такі принципи: верховенство права, законність, справедливість, свобода та особиста недоторканність, гуманізм, демократизм, недоторканність права власності, конфіденційність;

- аргументовано підхід щодо визначення групи міжгалузевих принципів кримінально-виконавчого права. Наголошено, що до цієї групи належать такі принципи: презумпція невинуватості, диференціація та індивідуалізація виконання покарань, публічність, диспозитивність, змагальність, невідворотність виконання і відбування покарань;

- визначено, що принцип справедливості полягає у формуванні обсягу правового статусу засуджених пропорційно до порядку і умов виконання та відбування конкретного виду кримінального покарання, а також у домірності дисциплінарної й матеріальної відповідальності засуджених за скоєний дисциплінарний проступок та/або інше порушення встановленого порядку відбування покарання;

- визначено сутність принципу конфіденційності враховуючи специфіку правовідносин між засудженими та представниками правозахисної, правоохоронної, судової, релігійної сфер. Доведено, що цей принцип полягає у конфіденційній комунікації засуджених зі своїми представниками, окремою категорією державних й міжнародних органів та організацій, у гарантуванні державою таємниці сповіді засуджених священнослужителю (капеланові), у забезпеченні державою зберігання та схоронності особистих документів засуджених;

- доведено, що принцип презумпції невинуватості є невід'ємною складовою процедури проваджень щодо дисциплінарних проступків та/або інших порушень встановленого порядку відбування покарання. Аргументовано, що на засуджених розповсюджуються всі елементи правової конструкції презумпції невинуватості визначені в Конституції;

- обґрунтовано, що принцип диспозитивності виявляється у вільному розпорядженні засудженими правом на ініціацію та участь у процедурах умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, а рівно й правом брати участь у дисциплінарних провадженнях тощо;

- доведено, що принцип публічності визначає діяльність держави у особі посадових осіб органів й установ виконання покарань у реалізації мети кримінального покарання, а також у забезпеченні здійснення громадського контролю за дотриманням прав і законних інтересів засуджених під час виконання та відбування кримінальних покарань;

- встановлено, що принцип змагальності обумовлює можливість відстоювання засудженими своїх прав шляхом участі (особистої або за допомоги представника) у процедурі дисциплінарного провадження, а також участі у розгляді й вирішенні судом питань, пов'язаних із виконанням вироку, у тому числі звільнення від відбування покарання;

- визначено сутність принципу невідворотності виконання і відбування покарань у контексті реалізації кримінальної, адміністративної та цивільно-правової відповідальності. Доведено, що під час виконання і відбування покарань, відповідно до рішень уповноважених державних органів засуджені несуть тягар кримінальної, а також адміністративної та цивільно-правової відповідальності.

удосконалено:

- теоретичне положення щодо визначення ролі кримінально-виконавчої політики у впровадженні й реалізації принципів кримінально-виконавчого права. Аргументовано, що кримінально-виконавча політика за своєю сутністю визначає цілі, стратегію, вектори функціонування кримінально-виконавчої системи. Кримінально-виконавча політика забезпечує впровадження та визначення специфіки реалізації принципів кримінально-виконавчого права у чинному кримінально-виконавчому законодавстві;

- положення теорії кримінально-виконавчого права щодо визначення принципу гуманізму. Доведено що принцип гуманізму кримінально-виконавчого права полягає не лише у повазі до людської гідності, прав і свобод засуджених, а також відображається у дотриманні прав інших осіб, інтереси яких невід'ємно пов'язані з виконанням та відбуванням засудженими кримінального покарання;

- теоретичне положення стосовно визначення принципу взаємної відповідальності держави і засудженого. Наголошено, що держава в особі співробітників кримінально-виконавчої служби гарантує та забезпечує дотриманням прав і законних інтересів засуджених під час виконання й відбування кримінальних покарань. Обґрунтовано, що цей принцип характеризується ретроспективним й перспективним аспектами та регламентує собою безумовну відповідальність перед державою як з боку представників кримінально-виконавчої служби, так і засуджених, які відбувають кримінальне покарання;

- положення теорії кримінально-виконавчого права щодо визначення принципу раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правохуляної поведінки. Наголошено, що цей принцип передбачає застосування до засуджених як заходів дисциплінарного, фізичного та іншого впливу, так й заходів заохочення з урахуванням критеріїв необхідності і достатності застосування цих заходів.

дістали подальшого розвитку:

- наукове положення щодо розвитку класичної моделі групової тріади принципів кримінально-виконавчого права (загальноправові, міжгалузеві, галузеві) у контексті розширення кожної з груп шляхом включення в них додаткових принципів. Обґрунтовано, що досліджувана модель принципів має відповідати вимогам адекватності, цілісності (холістичності), несуперечливості, транспарентності, амеліорації;

- теоретичне положення щодо визначення принципу демократизму. Доведено, що цей принцип полягає у можливості засуджених брати участь у формуванні органів державної влади шляхом реалізації права голосу на відповідних виборах, у забезпеченні можливості створення й участі засуджених у роботі самодіяльних організацій. Також це принцип відображається в участі громадськості у процесі виправлення і ресоціалізації засуджених;

- положення теорії кримінально-виконавчого права стосовно визначення принципу рівності. Обґрунтовано, що зміст цього принципу полягає у наявності номінального та фактичного сутнісних його елементів, що означає рівність засуджених не лише перед законом, а й судом;

- теоретичні позиції щодо визначення принципу недоторканності права власності. Наголошено, що зазначений принцип полягає у забезпеченні прав засуджених на володіння, користування й розпорядження особистою власністю відповідно до положень законодавства. Позбавлення або обмеження права власності засуджених під час виконання та відбування кримінальних покарань здійснюється уповноваженими особами у порядку визначеному законом;

- теоретичне положення щодо визначення принципу поєднання покарання з виправним впливом. Доведено, що цей принцип доцільно визначати як поєднання покарання з виправним і ресоціалізаційним впливом, який характеризується застосуванням визначених законом засобів, які під час виконання й відбування покарань забезпечують виправлення і ресоціалізацію засуджених;

- теоретичні позиції щодо використання критерію конвергентності під час визначення сутності принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань. Наголошено, що сутність зазначеного критерію полягає у застосування норм двох або більше галузей права за для врегулювання правовідносин під час виконання та відбування кримінальних покарань;

- теоретичне положення щодо належності галузі кримінально-виконавчого права до процесуальних галузей права, враховуючи актуальність принципів публічності, диспозитивності, змагальності, презумпції невинуватості для визначення й врегулювання правовідносин у сфері виконання та відбування кримінальних покарань;

- положення теорії кримінально-виконавчого права стосовно визначення методологічної основи дослідження принципів кримінально-виконавчого права. Наголошено, що система методів включає в себе філософські (фундаментальні) методи (діалектичний, метафізичний, герменевтичний, аксіологічний, атропологічний); загальнонаукові методи (термінологічний, системний, моделювання, синергетичний, пізнавальний); конкретно-наукові методи (формально-юридичний, порівняльно-правовий, юридико-соціологічний та статистичний);

- запропоновано зміни та доповнення до національного кримінально-виконавчого законодавства щодо регламентації принципів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації наведено авторські дефініції принципів, текстуальне визначення яких запропоновано відобразити у змісті чинного Кримінально-виконавчого кодексу. Наведені принципи всебічно охоплюють собою категорії загальноправових, міжгалузевих, галузевих принципів та стануть подальшим нормативно-правовим підґрунтям врегулювання правовідносин у кримінально-виконавчій сфері.

Викладені в роботі висновки і пропозиції впроваджено та може бути використано в:

- *науково-дослідній діяльності* – під час проведення загальнотеоретичних та галузевих досліджень, спрямованих на подальший розвиток науки кримінально-виконавчого права (Акт Донецького державного університету внутрішніх справ від 12 жовтня 2023 року);

- *освітньому процесі* – під час підготовки навчально-методичних матеріалів та викладанні навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» (Акт Донецького державного університету внутрішніх справ від 12 жовтня 2023 року);

- *законотворчій діяльності* – при підготовці змін і доповнень до Кримінально-виконавчого кодексу України в частині регламентації принципів (лист Донецького державного університету внутрішніх справ до Департаменту юридичного забезпечення МВС України від 18 липня 2023 року № 3507/28–2023);

- *практичній діяльності* – Центрально-Західного міжрегіонального управління з питань виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції (Акт Центрально-Західного міжрегіонального управління з питань виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції від 16 листопада 2023 року).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дослідження оприлюднені автором у виступах на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних заходах: «Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів» (м. Кривий Ріг, 2021 рік); «Економіка, фінанси, облік, менеджмент та право: стратегічні пріоритети розвитку в умовах глобалізації» (м. Полтава, 2021 рік); «Правове регулювання суспільних відносин : актуальні проблеми та вимоги сьогодення» (м. Запоріжжя, 2021 рік); «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (м. Одеса, 2021 рік); Теорія і практика сучасної науки (м. Київ, 2021 рік); «Інтеграція юридичної науки і практики в сучасних умовах» (м. Запоріжжя, 2021 рік); «Актуальні проблеми економіки, фінансів, обліку та права в умовах сучасних викликів» (м. Полтава, 2021 рік); «Шляхи вдосконалення нормативно-правової бази України як основи сталого розвитку суспільства» (м. Харків, 2021 рік); «Права людини в сучасному світі проблеми теорії та практики» (м. Хмельницький, 2021 рік); «Актуальні завдання та напрями розвитку юридичної науки у ХХІ столітті» (м. Львів, 2021 рік); «Актуальні питання науки, освіти та технологій в сучасних умовах» (м. Полтава, 2022 рік); «Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції (пам'яті В.П. Колгана)» (м. Хмельницький, 2022 рік); «Актуальні

питання науки, освіти і суспільства: теорія і практика» (м. Умань, 2022 рік); «Modern research in world science. Proceedings of the 8th International scientific and practical conference» (Lviv, 2022); «Наука, освіта та суспільство в XXI столітті : наукові ідеї та механізми реалізації» (м. Кропивницький, 2022 рік); «Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів» (Кривий Ріг, 2023 рік).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано в 52 наукових публікаціях, серед яких 1 монографія, 30 статей у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 1 стаття в іншому науковому виданні, 4 статті у виданнях, проіндексованих у наукометричній базі Web of Science Core Collection, 16 тез доповідей, оприлюднених на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, п'яти розділів, що включають 26 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (542 найменування на 53 сторінках) та п'яти додатків на 38 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 548 сторінок, з них основний текст дисертації – 425 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, висвітлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету й завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методи; окреслено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувача; надано відомості про апробацію та публікації результатів дослідження, структуру й обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні основи дослідження принципів кримінально-виконавчого права» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Наукова розробленість проблематики принципів кримінально-виконавчого права»* з'ясовано, що наявні в теорії кримінально-виконавчого права наукові доробки щодо визначення принципів кримінально-виконавчого права представлено доволі широким масивом досліджень. Враховуючи це, теоретичні позиції науковців стосовно цього питання зосереджено в різних категоріях праць, які умовно поділено на такі категорії: 1) монографічні дослідження (І.Г. Богатирьов, О.В. Гальцова, О.М. Джужа, Ю.В. Кернякевич-Танасійчук, В.В. Кондратішина, В.Я. Конопельський, І.С. Михалко, М.С. Пузирьов, А.Х. Степанюк, О.О. Шкута, І.С. Яковець, М.М. Яцишин, та ін.). 2) наукові публікації у фахових виданнях (С.С. Вітвіцький, В.В. Карелін, О.М. Кревсун, М.І. Лисенко, О.В. Ткачова, Х.Я. Гнот, А.О. Осауленко, С.І. Халимон, С.В. Царюк та ін.); 3) навчальні видання (А.П. Гель, О.Г. Кальман, О.Г. Колб, О.М. Литвак, К. Б. Марисюк, Є. С. Назимко, В. М. Трубников, В. В. Шаблистий та ін.).

Така умовна класифікація теоретичних доробків науковців дозволила констатувати, що категорія «принципи» в межах національної кримінально-виконавчої дійсності розглядається науковцями як невід'ємна складова не лише галузі кримінально-виконавчого права, а й як обов'язковий елемент однойменної галузі законодавства та політики. При цьому переважна більшість

наукових поглядів вчених акцентована на дослідженні й з'ясування сутності саме окремих принципів.

У підрозділі 1.2. «Методологічні основи дослідження принципів кримінально-виконавчого права» встановлено, що основою дослідження питання визначення принципів кримінально-виконавчого права є система певних методів. Ця система, перш за все, охоплює філософські (фундаментальні) методи, серед яких в межах дисертаційного дослідження застосовувались такі: діалектичний, метафізичний, герменевтичний, аксіологічний, антропологічний. Також методологічною основою дослідження принципів кримінально-виконавчого права стали загальнонаукові методи, а саме: термінологічний, системний, моделювання, синергетичний, пізнавальний. Крім цього розгляду питання визначення принципів кримінально-виконавчого права сприяло використання конкретно-наукових методів, таких як: формально-юридичний, порівняльно-правовий та юридико-соціологічний.

У підрозділі 1.3. «Кримінально-виконавча політика та її роль у впровадженні й реалізації принципів кримінально-виконавчого права» розкрито роль кримінально-виконавчої політики у впровадженні й реалізації принципів кримінально-виконавчого права. Зазначено, що кримінально-виконавча політика являє собою діяльність держави в особі відповідних органів та посадових осіб, недержавних (неурядових) організацій й інших юридичних та фізичних осіб з формування та реалізації державної політики у сфері виконання, відбування кримінальних покарань. Наголошено, що до цих суб'єктів з боку державних органів належать: Верховна Рада України, Президент України, Конституційний Суд України, Кабінет Міністрів України, Міністерство юстиції України, Державна кримінально-виконавча служба України. Окремо підкреслено, що до недержавних (неурядових) організацій й інших юридичних та фізичних осіб належать науковці, громадські та релігійні організації.

Зазначено, що кримінально-виконавча політика за своєю сутністю фактично визначає цілі, стратегію, вектори функціонування кримінально-виконавчої системи. Ключова роль політики полягає у забезпеченні впровадження та визначення специфіки реалізації принципів кримінально-виконавчого права у національному кримінально-виконавчому законодавстві.

Розділ 2. «Загальнотеоретичний підхід до визначення принципів кримінально-виконавчого права» складається з двох підрозділів

У підрозділі 2.1. «Дефініція та зміст принципів кримінально-виконавчого права» сформульовано відповідну дефініцію та визначено зміст кримінально-виконавчого права. Запропоновано під принципами вказаної галузі права визначати основоположні, керівні положення, які детермінують умови формування, розвитку та функціонування системи виконання й відбування кримінальних покарань; зумовлюють утворення, алгоритмізацію та реалізацію механізму правового регулювання кримінально-виконавчої сфери; відображають собою людські цінності, які визначають правосвідомість суб'єктів кримінально-виконавчого права.

Зміст принципів кримінально-виконавчого права, крім елементів його змістовної характеристики, полягає у відповідній стадійності їх існування. Вказане полягає у формуванні принципів, систематизації досліджуваних засад

та їх реалізації у правозастосовній діяльності. Зміст досліджуваних принципів також характеризується відповідними ознаками, до яких належать: основоположність (фундаментальність), імперативність, регулятивність, нормативність, об'єктивність, стабільність, ідеологічність, історичність, системність (комплексність).

У підрозділі 2.2. «Система принципів кримінально-виконавчого права» наголошено на доцільності систематизації принципів кримінально-виконавчого права у межах відповідно тріади, яка складається із загальноправових, міжгалузевих та галузевих принципів. Зазначено, що така систематика принципів кримінально-виконавчого права є цілком прийнятною та в цілому відповідає сучасному стану теоретичних й прикладних аспектів визначення досліджуваних принципів. Водночас наголошено, що з подальшим розвитком теорії й практики щодо визначення принципів галузі кримінально-виконавчого права, запропонована авторська система принципів цілком може бути переглянута у бік збільшення її елементів, за рахунок визначення засад окремих інститутів галузі кримінально-виконавчого права.

Визначено низку ознак, якими характеризується система принципів кримінально-виконавчого права. До таких ознак належать: складова ознака або адитивність. Ця ознака сприяє формуванню уявлення про систему принципів кримінально-виконавчого права з урахуванням усіх елементів вказаної системи, тобто принципів, які її формують. Для системи принципів кримінально-виконавчого права також є актуальною ознака умовної залежності або адиктивності, яка передбачає фактичний зв'язок принципів однієї групи між собою та певну автономію щодо зв'язку принципів різних груп між собою. Наступною ознакою системи досліджуваних принципів є структурованість. Ця ознака характеризує вказану систему принципів як сталу модель єдиного та цілісного комплексу груп принципів, які являють собою основу функціонування всієї системи кримінально-виконавчого права. Ознака внутрішньогалузевої залежності передбачає обґрунтовану взаємозалежність системи принципів кримінально-виконавчого права зі сферою кримінально-виконавчих правовідносин. Ознака ієрархічності принципів кримінально-виконавчого права фіксує залежність міжгалузевих і галузевих засад від загальноправових принципів.

Розділ 3 «Загальноправові принципи кримінально-виконавчого права» складається з дев'яти підрозділів.

У підрозділі 3.1. «Поняття та сутність загальноправових принципів кримінально-виконавчого права» наголошено, що загальноправові принципи є основоположними засадами, що відіграють ключову роль для галузі кримінально-виконавчого права. Ці принципи відображають собою досвід цивілізації, накопичені суспільні й національні ідеї у сфері життєдіяльності суспільства. Ці засади є фактичним уособленням людського уявлення про добро та справедливість. Загальноправові принципи в системі кримінально-виконавчого права є категорією базових засад, яка визначає формування міжгалузевих та галузевих принципів, а також відображає ключові напрями функціонування всієї системи загалом. Ця категорія принципів уособлює собою ключові аспекти соціального життя, суспільних і правових відносин у сфері виконання кримінальних покарань. У межах кримінально-виконавчого права

категорія загальноправових принципів є провідною, системоутворюючою групою засад, яка цілком може сприйматись тотожною до визначень «загальнолюдські» або «конституційні» принципи. Ця категорія включає в себе такі принципи: верховенство права, законність, справедливість, свобода та особиста недоторканність, гуманізм, рівність перед законом і судом, демократизм, недоторканність права власності, конфіденційність.

У підрозділі 3.2. «Верховенство права» встановлено, що принцип верховенства права є базовим та фактично системоутворюючим у системі правових засад галузі кримінально-виконавчого права. Вказаний принцип фактично відображає собою природно-правову концепцію формування та розвитку національної правової системи, стрижневим постулатом якої є пріоритет прав людини в усіх сферах суспільних і державних відносин. В галузі кримінально-виконавчого права принцип верховенства права має провідний вплив на визначення та забезпечення дієвості інших загальноправових принципів. Також, враховуючи природно-правову характеристику принципу верховенства права, ця засада також є ціннісним орієнтиром для сутнісного визначення міжгалузевих та галузевих принципів. Таке сприйняття принципу верховенства права цілком відповідає його сутності та підкреслює його провідне значення в системі принципів галузі кримінально-виконавчого права.

У підрозділі 3.3. «Законність» з'ясовано, що принцип законності в межах галузі кримінально-виконавчого права визначає собою те, що всі учасники кримінально-виконавчих правовідносин, а саме посадові особи та працівники органів й установ Державної кримінально-виконавчої служби, посадові особи інших органів державної та місцевої влади, представники будь-яких установ і організацій незалежно від форми належності, представники громадських організацій, об'єднань, формувань тощо, а рівно й будь-які фізичні особи, які залучаються та беруть участь у правовідносинах сфери виконання та відбування кримінальних покарань, повинні нести тягар неухильного дотримання норм кримінально-виконавчого законодавства України.

У підрозділі 3.4. «Справедливість» окреслено зміст досліджуваного принципу, який має багатоаспектний правовий характер. Так принцип справедливості, перш за все, полягає у визначенні нормами чинного кримінально-виконавчого законодавства структури правового статусу засудженої особи в залежності від порядку та умов виконання й відбування конкретного виду кримінального покарання. Держава у особі відповідних посадових осіб органів та установ виконання покарань, а також за певних умов – суду, забезпечує та гарантує притягнення засудженої особи до дисциплінарної та/або матеріальної відповідальності за вчинений дисциплінарний проступок або інше порушення встановленого порядку відбування покарання виключно на підставі обґрунтованого та вмотивованого рішення, яке є результатом усебічного, повного й неупередженого дослідження всіх обставин вчинення засудженим дисциплінарного проступку або іншого порушення встановленого порядку відбування покарання. Застосовувані заходи дисциплінарного та іншого стягнення мають відповідати характеру й тяжкості скоєного засудженим дисциплінарного проступку або іншого порушення. Крім цього принцип справедливості передбачає собою наявність правового механізму оскарження

рішень, а також дій (бездіяльності) посадових осіб установ виконання покарань до органу виконання покарань вищого рівня, прокурору або суду.

У підрозділі 3.5. «Свобода та особиста недоторканність» з'ясовано, що досліджуваний принцип перспективно може визначатися в межах кримінально-виконавчого права з урахуванням як позитивного так й негативного аспектів. Позитивний аспект полягає у формуванні державою та подальшої належної правової регламентації відповідного права на свободу та особисту недоторканність засудженого. Негативний аспект полягає у визначенні державою певних обов'язків, які адресовані як до працівників Державної кримінально-виконавчої служби так й до засуджених у контексті правової заборони від необґрунтованого впливу на свободу інших осіб, які відбувають кримінальні покарання. Наголошено, що елемент особистої недоторканності у конструкції досліджуваного принципу охоплює собою як фізичну так й психічну недоторканність засудженої особи.

У підрозділі 3.6. «Гуманізм» встановлено, що принцип гуманізму характеризується потрійним вектором його практичної реалізації. Реалізація зазначеного принципу забезпечує дотримання інтересів засудженого, суспільства в цілому, а також інтересів осіб, які постраждали під час вчинення кримінальних правопорушень та/або невід'ємно пов'язані з особою засудженого. Враховуючи це принцип гуманізму, з одного боку, передбачає формування належного правового механізму із забезпечення та неухильного дотримання прав і свобод засуджених, поваги до їх людської гідності. З іншого боку, передбачає наявність правового механізму здійснення відрахувань з доходів засуджених на користь потерпілих та/або інших осіб згідно відповідних виконавчих документів. Зміст принципу гуманізму охоплює як відбування засудженим покарання за вчинене кримінальне правопорушення, згідно рішення суду, так й застосування до засудженого додаткових заходів впливу у вигляді примусової праці, заходів дисциплінарного та/або фізичного впливу.

У підрозділі 3.7. «Демократизм» з'ясовано, що принцип демократизму у кримінально-виконавчому праві є основою комплексу правовідносин, які здійснюються в межах гарантування й забезпечення права засуджених на участь у всеукраїнському референдумі та реалізації права голосу на загальнодержавних виборах. Крім цього досліджуваний принцип є одним з основних у забезпеченні функціонування правового механізму поновлення осіб які відбувають покарання як повноправних членів суспільства, ключовим аспектом зазначеного є участь спостережних комісій, громадських, релігійних організацій у цьому процесі. Також принцип демократизму відображається у здійсненні групової самоорганізації колективів засуджених та активної участі цих осіб у зазначених колективах. Враховуючи це, досліджуваний принцип реалізується у діяльності держави з формування належних умов для створення засудженими самодіяльних організацій (самодіяльних рад) та забезпечення участі засуджених у роботі цих організацій (рад).

У підрозділі 3.8. «Недоторканність права власності» визначено, що принцип недоторканності права власності у кримінально-виконавчому праві реалізується у тріаді прав, що визначають комплексну категорію «право власності», до яких належать права: володіння, користування, розпорядження належною засудженим власністю. Наявність цього принципу в системі засад

кримінально-виконавчого права фактично забезпечує право власності засуджених від свавільного стороннього втручання. Держава у особі уповноважених співробітників Державної кримінально-виконавчої служби повинна всіляко забезпечувати реалізації цієї засади. Втім особливість реалізації права власності в межах кримінально-виконавчого права здійснюється з відповідними особливостями, враховуючи специфіку галузі кримінально-виконавчого права, що у свою чергу передбачає наявність певних обмежень й вилучень у реалізації права власності. Право власності засудженого може фактично анулюватися державою у випадку реалізації процедури конфіскації майна. Також право власності засудженого може зазнавати тимчасових обмежень у його реалізації, це відбувається за умов тимчасового вилучення документів, предметів, виробів і речовин, зберігання і використання яких засудженим заборонено. Крім цього, з доходів засуджених здійснюються відповідні відрахування в рахунок відшкодування витрат на утримання цих осіб в установах виконання покарань, а також в рахунок відшкодування витрат за виконавчими документами. Цей специфічний аспект кримінально-виконавчої дійсності також є частиною механізму легальних обмежень й вилучень щодо реалізації засудженими право власності під час відбування ними кримінальних покарань.

У підрозділі 3.9. *«Конфіденційність»* встановлено, що принцип конфіденційності в межах кримінально-виконавчого права забезпечується реалізацією правового механізму з визначення й регламентації юридичного статусу конфіденційної інформації. Зазначений правовий механізм характеризується аспектом приватності, який фактично є ідентифікатором конфіденційної інформації у контексті її суб'єктної належності до окремої особи засудженого. Також згаданий правовий механізм характеризується аспектами невтручання, доступності та захисту. Ці аспекти утворюють правовий режим визначення й регламентації конфіденційної інформації та є основою для подальшого формування правового базису її використання й захисту. Таким чином зміст принципу конфіденційності полягає у визначенні й забезпеченні державою гарантій конфіденційності юридичних консультацій, побачень, листування, телефонних розмов засудженого із захисником, представником, законним представником, а також з іншими особами у порядку, визначеному чинним кримінально-виконавчим законодавством та іншими нормативно-правовими актами. Крім цього конфіденційність полягає у забезпеченні державою у особі уповноважених співробітників Державної кримінально-виконавчої служби зберігання та схоронності особистих документів засуджених під час виконання й відбування кримінального покарання, а також в регламентації порядку ознайомлення засуджених з особистими документами та їх отримання після відбування покарання. Також принцип конфіденційності реалізується у межах правового визначення й охорони державою таємниці сповіді засудженого священнослужителю (капеланові).

Розділ 4 «Міжгалузеві принципи кримінально-виконавчого права» складається з семи підрозділів.

У підрозділі 4.1. *«Поняття та сутність міжгалузевих принципів кримінально-виконавчого права»* наголошено, що міжгалузеві принципи за

своєю сутністю та у поєднанні з групою галузевих засад визначають подальший напрям відображення загальноправових принципів у галузі кримінально-виконавчого права з урахуванням її особливостей. Специфіка міжгалузевих принципів полягає у двох критеріях їх реалізації. Критерій поєднання або конвергентності передбачає наявність правового механізму з врегулювання конкретних правовідносин кримінально-виконавчої сфери із застосуванням норм різних галузей права. Критерій поєднання є характерним для правової процедури заміни невідбутої частини покарання більш м'яким або умовно-достроковим звільненням від відбування покарання. Зі свого боку критерій синхронності або колінеарності передбачає актуальність та важливість міжгалузевого принципу як основи для врегулювання ідентичних правовідносин в різних галузях права. Критерій синхронності є характерним для правових процедур реалізації принципу презумпції невинуватості для кримінального процесуального, кримінально-виконавчого та адміністративного права щодо визначення й забезпечення прав суб'єктів правопорушень. До групи міжгалузевих належать такі принципи: презумпція невинуватості, диференціація та індивідуалізація виконання покарань, диспозитивність, публічність, змагальність, невідворотність виконання і відбування покарань.

У підрозділі 4.2. «Презумпція невинуватості» з'ясовано, що принцип презумпції невинуватості, який є характерним для сфери публічного права в контексті врегулювання деліктних правовідносин, в галузі кримінально-виконавчого права є одним з ключових у регламентації порядку застосування заходів стягнення до осіб, які відбувають кримінальні покарання. Тому засуджений фактично визнається невинуватим у скоєнні дисциплінарного проступку або будь-якого іншого порушення встановленого порядку відбування покарання та не може бути притягнутий до відповідальності, доки не буде доведена й встановлена у його діях чи бездіяльності ознаки дисциплінарного проступку або іншого порушення встановленого порядку відбування покарання. Також цей принцип передбачає те, що засуджений у жодному разі не зобов'язаний доводити свою провину у скоєнні дисциплінарного проступку або іншого порушення встановленого порядку відбування покарання. Будь-які документальні матеріали про скоєний дисциплінарний проступок або інше порушення встановленого порядку відбування покарання жодним чином не можуть ґрунтуватися на припущеннях, а рівно й на інформації та доказах, які було отримано незаконним шляхом, при цьому усі сумніви щодо доведеності провини засудженого тлумачаться на його користь.

У підрозділі 4.3. «Диференціація та індивідуалізація виконання покарань» доведено, що принцип диференціації та індивідуалізації виконання покарань є комплексним й неподільним, який поєднує в собі два елементи. Диференціація, як один з елементів, відображає так званий груповий критерій, зі свого боку, індивідуалізація як елемент досліджуваної засади характеризує собою особистісний критерій виконання й відбування покарань. Характерною особливістю принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань є наявність критерію поєднання або конвергентності, який також має ознаки як дуальності, так й тріадності. Дуальність критерію конвергентності є наявною під час вирішення питань, які потребують одночасного застосування норм двох

галузей законодавства, зокрема кримінально-виконавчого законодавства та нормативно-правових актів у сфері охорони здоров'я. Вказане є актуальним за умов надання медичної допомоги засудженим, у тому числі під час застосування лікувально-ізоляційних заходів щодо осіб, які відбувають покарання. Також дуальна конвергентність є актуальною під час вирішення питання щодо примусового годування засудженого, а також застосування заходів стягнення до осіб, позбавлених волі, у виді переведення засудженого до приміщення камерного типу (одиначної камери). Для вирішення вказаних питань застосовуються норми кримінально-виконавчого та кримінального процесуального законодавства. Зі свого боку тріадність критерію конвергентності є наявною під час вирішення питання про звільнення від покарання за хворобою; прийняття уповноваженим органом рішення про передачу особи для обміну як військовополоненого; застосування до засуджених умовно-дострокового звільнення та заміни невідбутої частини покарання більш м'яким. Для вирішення вказаних питань застосовуються норми кримінального, кримінально-виконавчого та кримінального процесуального законодавства.

У підрозділі 4.4. «Диспозитивність» з'ясовано, що міжгалузевий принцип диспозитивності є однією із засад, що фактично визначають належність галузі кримінально-виконавчого права до процесуальних галузей права. Сутність зазначеного принципу полягає у вільному розпорядженні засудженими особистими правами визначеними нормами законодавства. Принцип диспозитивності є характерним для певних правових механізмів чинного національного кримінально-виконавчого законодавства. Так національні суди здійснюють розгляд справ щодо дострокового звільнення від відбування покарання (умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, заміна невідбутої частини покарання більш м'яким) виключно за ініціативи (заява, клопотання, прохання та ін.) засудженого або його представника. Скориставшись цим правом, засуджений фактично ініціює правовий механізм, який надалі, окрім норм кримінального та кримінально-виконавчого законодавства, регулюється нормами Кримінального процесуального кодексу. Таким чином, на диспозитивних основах ініціюється міжгалузевий правовий механізм, у межах якого вирішуються питання щодо умовно-дострокового звільнення від відбування покарання або щодо заміни невідбутої частини покарання більш м'яким. Участь засудженого в судовому засіданні щодо розгляду вищевказаних питань також цілковито залежить від його диспозитивної волі та не є для нього обов'язковою. Також реалізація принципу диспозитивності є характерною для участі засудженого у процедурі дисциплінарного провадження, де від волі цієї особи залежить безпосередня участь у засіданні дисциплінарної комісії, а також надання пояснень, клопотань та доказів. Крім цього принцип диспозитивності відображається у процедурі оскарження засудженим дій та рішень посадових осіб органів й установ виконання покарань, де від волі особи, яка відбуває покарання залежатиме не лише сам факт, але й порядок оскарження.

У підрозділі 4.5. «Публічність» визначено, що принцип публічності в межах кримінально-виконавчого права відображається крізь призму двох ключових його контекстів. Перший з них фактично є маркером ключового

значення держави в регулюванні й вирішенні внутрішньогалузевих правовідносин. Цей контекст відображається в змісті правосуб'єктності посадових осіб органів й установ виконання покарань, які в межах визначених державою повноважень встановлюють та забезпечують режим й умови виконання та відбування покарання, пробації, суспільно корисної праці, соціально-виховної роботи із засудженими, їх загальноосвітнє і професійно-технічне навчання тощо. Також принцип публічності у цьому контексті відображено, зокрема, в повноваженнях прокурорів, які здійснюють визначену законом функцію з нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Другий контекст відображення принципу публічності символізує собою модель прилюдності сфери кримінально-виконавчого права. Цей контекст свідчить про певну відкритість вказаних правовідносин та їх доступність за відповідних умов, визначених законодавцем. Зазначена транспарентність сфери виконання й відбування покарань відображається в доступі до неї посадових осіб й представників державних органів, які не належать до правоохоронної сфери. Прилюдність або прозорість відображена в правовому механізмі доступу до сфери кримінально-виконавчого права спостережних комісій, які фактично здійснюють громадський контроль за дотриманням прав і законних інтересів засуджених під час виконання покарань. Враховуючи контекст прилюдності принцип публічності фактично враховує таку чинну законодавчу засаду, як участь громадськості в передбачених законом випадках у діяльності органів й установ виконання покарань, яка так само відображає собою транспарентність сфери кримінально-виконавчого права.

У підрозділі 4.6. «Змагальність» встановлено, що принцип змагальності у кримінально-виконавчому праві перш за все відображено в міжгалузевому правовому механізмі звільнення від відбування покарання. Норми, які регламентують зміст цього механізму поєднують в собі положення кримінального, кримінально-виконавчого та кримінального процесуального законодавства. Сутність принципу змагальності в межах здійснення зазначеного правового механізму полягає у наявності двох протилежних сторін, які при цьому відстоюють відповідний інтерес. З одного боку, засуджений, його представник (адвокат), а також законний представник безпосередньо відстоюють особистий інтерес особи, яка відбуває кримінальне покарання. З іншого боку, прокурор, який реалізує функцію з нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян. Участь прокурора, як представника правоохоронного органу, а відповідно, й держави, під час розгляду судом питань, пов'язаних із виконанням вироку, у тому числі звільнення від відбування покарань, здійснюється в межах державного (публічного) інтересу з дотримання законності. Отже, принцип змагальності під час реалізації міжгалузевого інституту звільнення від відбування покарання відображається в наявності двох сторін розгляду цього питання, які конкурують між собою, відстоюючи полярні інтереси в справі (особистий та державний).

Принцип змагальності у кримінально-виконавчому праві також є однією з ключових засад, які визначають процедуру дисциплінарного провадження. В межах цієї процедури засуджений має право відстоювати особистий інтерес у цьому провадженні, користуючись при цьому правом щодо залучення представника в особі адвоката. Такий представник обстоюватиме особистий інтерес засудженого в правовому протистоянні з посадовими особами, які у протигагу відстоюватимуть державний інтерес в процедурі дисциплінарного провадження.

У підрозділі 4.7. *«Невідворотність виконання і відбування покарань»* з'ясовано, що в галузі кримінально-виконавчого права принцип невідворотності виконання і відбування покарань перш за все визначається нормами, які належать до законодавчих актів сфери кримінальної юстиції, а саме кримінального, кримінального процесуального та кримінально-виконавчого законодавства. Проте у кримінально-виконавчій сфері реалізація досліджуваної засади не обмежується лише застосуванням норм перерахованих галузей законодавства. Здійснення принципу невідворотності виконання і відбування покарань також забезпечується шляхом реалізації міжгалузевих правових механізмів, функціонування яких забезпечується із застосуванням норм адміністративного права. Зазначене є актуальним для виконання додаткового покарання у вигляді конфіскації майна, що регламентовано як нормами законів кримінально-правової сфери, так й нормами законодавства про виконавче провадження. Подібний міжгалузевий механізм, який також сформовано із використанням норм перерахованих нормативно-правових актів, застосовується для фактичного виконання рішення суду у кримінальній справі за умов одночасного задоволення в ній цивільного позову.

Розділ 5 «Галузеві принципи кримінально-виконавчого права» складається з п'яти підрозділів.

У підрозділі 5.1. *«Поняття та сутність галузевих принципів кримінально-виконавчого права»* встановлено, що галузеві принципи кримінально-виконавчого права являють собою основоположні засади, які разом з міжгалузевими принципами визначають й формують подальший вектор розвитку загальноправових засад із специфікою характерною для галузевої їх реалізації. Особливість галузевих принципів кримінально-виконавчого права полягає саме в їх унікальності для конкретної галузі права, яка обумовлена специфікою самої галузі права та врегульованих нею правовідносин (враховуючи суб'єктів, структури правовідносин тощо). До групи галузевих належать такі принципи: рівність засуджених перед законом і судом, взаємна відповідальність держави і засудженого, раціональне застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки, поєднання покарання з виправним і ресоціалізаційним впливом.

У підрозділі 5.2. *«Рівність засуджених перед законом і судом»* з'ясовано, що принцип рівності засуджених перед законом і судом у кримінально-виконавчому праві визначається у соціальному, матеріальному (номінальному) та процесуальному (фактичному) аспектах. Соціальний аспект визначає собою значущість окремої особи та категорії осіб для кримінально-виконавчої сфери у контексті належного визначення правового статусу засуджених як ключових суб'єктів правовідносин у зазначеній сфері. Соціальний аспект досліджуваної

засади визначає наявність диференційованих умов в її реалізації, тобто існування відокремлених нормативних критеріїв формування та подальшої реалізації правових статусів вразливої категорії засуджених (жінки, неповнолітні тощо). Матеріальний або номінальний аспект визначає текстуальне відображення правосуб'єктності засуджених в змісті нормативно-правових актах. Процесуальний або фактичний аспект визначає процедурність реалізації визначеної нормативно-правовим актом (актами) правосуб'єктності засуджених, у тому числі під час розгляду судом питань пов'язаних з виконанням вироку у кримінальних провадженнях.

У підрозділі 5.3. *«Взаємна відповідальність держави і засудженого»* визначено, що принцип взаємної відповідальності держави і засудженого є невід'ємною складовою групи галузевих принципів кримінально-виконавчого права. Наявний в конструкції назви досліджуваного принципу елемент «взаємності» недоцільно тлумачити буквально, а саме визначення відповідальності як обопільної, тобто несення державою відповідальності перед засудженою особою та навпаки. Взаємність у цьому контексті варто сприймати як те, що засуджена особа, а рівно й представники Державної кримінально-виконавчої служби взаємно та рівноцінно мають нести тягар дотримання норм чинного законодавства, відповідно до обсягу їх правового статусу, а також рівнозначно нести відповідальність перед державою за скоєні протиправні діяння в межах кримінально-виконавчої сфери. Також наголошено на перспективності визначення відповідальності в конструкції досліджуваного принципу з урахуванням як негативної так й позитивної складової. Позитивна складова у цьому контексті відображається в наявності заохочувально-превентивної конструкції, яка, з одного боку, передбачає варіативність позитивного реагування держави на правомірну поведінку та належне виконання засудженими так й працівниками Державної кримінально-виконавчої служби своїх обов'язків. Це відображається в наявності дієвого механізму застосування заохочень, поліпшень тощо. Превентивна складова, з іншого боку, передбачає наявність в законодавстві та доступність як для засуджених, так й працівників органів й установ виконання покарань норм, які передбачають умови та порядок несення відповідальності у випадку порушень чинного законодавства зазначеними особами.

У підрозділі 5.4. *«Раціональне застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки»* встановлено, що принцип раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки за своєю текстуальною будовою є «складносурядною засадою». Цей принцип поєднує в собі два елементи, які поза межами досліджуваного принципу цілком можуть розглядатися відокремлено та автономно. Проте за для остаточного сутнісного сприйняття й визначення цієї засади, її розгляд має відбуватись виключно з урахуванням цілісного поєднання, як раціонального застосування примусових заходів, так й стимулювання правослухняної поведінки, тобто в комплексі. Лише поєднання цих елементів формує коректне уявлення про принцип, що розглядається. Змістом цього принципу передбачається необхідність й достатність застосування до засуджених примусових заходів, які охоплюють собою заходи дисциплінарного, фізичного впливу, а також процедури примусового годування

та примусового лікування. Крім цього принцип раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки визначає порядок та умови застосування до засуджених заходів заохочення.

У підрозділі 5.5. *«Поєднання покарання з виправним і ресоціалізаційним впливом»* з'ясовано, що галузевий принцип поєднання покарання з виправним і ресоціалізаційним впливом передбачає застосування до засудженого комплексу заходів за для подальшого здійснення позитивних змін в його особистості, формування у засудженого готовності до самокерованої правослухняної поведінки, а також, як результат, його повернення до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві. Зазначений комплекс заходів передбачає застосування елементів виховного впливу на засуджених, визначених чинним законодавством, а також залучення до праці осіб, які відбувають покарання. Праця засуджених як один з ключових елементів їхнього виправлення і ресоціалізації, характеризується як дискреційним так й імперативним змістом. Дискреційність праці полягає у її належності до категорії прав засудженого, а відповідно й залежності від його волевиявлення щодо її здійснення. Імперативний зміст праці полягає у її належності до категорії обов'язків засудженого. Імперативність у цьому контексті є характерною у випадку виконання засудженим робіт з благоустрою місць виконання покарань, а також за умов наявності у засудженого заборгованості за виконавчими документами.

ВИСНОВКИ

Дисертація містить наукові положення та науково обґрунтовані висновки в галузі кримінально-виконавчого права, що розв'язують комплексну теоретико-правову проблему, яка полягає у розкритті сутності принципів кримінально-виконавчого права. Під час проведеного дослідження отримано такі основні результати:

1. Формування наукових положень щодо визначення принципів кримінально-виконавчого права є одним із доктринальних векторів розвитку зазначеної галузі права. Цей напрям наукових пошуків здійснюється відповідно до загальних тенденцій становлення всієї системи кримінальної юстиції нашої держави. Сформовані наукові погляди, концепції у свою чергу стають науковим підґрунтям для подальших наукових пошуків у напрямі формування теоретико-правових положень щодо принципів кримінально-виконавчого права. В умовах сьогодення дослідження науковців здебільшого сконцентровані навколо конкретних кримінально-виконавчих засад. Здійснені наукові дослідження принципів характеризується певною теоретичною розгалуженістю із виробленням окремих векторів розгляду позначеного питання. Ці напрями сконцентровано навколо відокремлених категорій, а саме: кримінально-виконавча політика, кримінально-виконавче право, кримінально-виконавче законодавство.

2. Методологічною основою дослідження принципів кримінально-виконавчого права є система методів, яка включає в себе філософські (фундаментальні) методи (діалектичний, метафізичний, герменевтичний, аксіологічний, атропологічний); загальнонаукові методи (термінологічний,

системний, моделювання, синергетичний, пізнавальний); конкретно-наукові методи (формально-юридичний, порівняльно-правовий та юридико-соціологічний). Плюралізм застосування вказаних методів забезпечив змістовне дослідження питання принципів кримінально-виконавчого права. Тому саме комплексний підхід у визначенні методів дослідження тематики принципів кримінально-виконавчого права є найбільш слушним та відображатиме повний спектр отриманих результатів наукового пошуку.

3. Кримінально-виконавча політика являє собою діяльність держави в особі відповідних органів та посадових осіб, недержавних (неурядових) організацій й інших юридичних та фізичних осіб з формування та реалізації державної політики у сфері виконання, відбування кримінальних покарань. Відповідно кримінально-виконавча політика за своєю сутністю визначає цілі, стратегію, вектори функціонування кримінально-виконавчої системи. Ключова роль цієї політики полягає у забезпеченні впровадження та визначення специфіки реалізації принципів кримінально-виконавчого права у чинному кримінально-виконавчому законодавстві.

4. Принципи являють собою основоположні, керівні положення, які детермінують умови формування, розвитку та функціонування системи виконання й відбування кримінальних покарань; зумовлюють утворення, алгоритмізацію та реалізацію механізму правового регулювання кримінально-виконавчої сфери; відображають собою людські цінності, які визначають правосвідомість суб'єктів кримінально-виконавчого права. Принципи кримінально-виконавчого права характеризуються такими ознаками: основоположність (фундаментальність), імперативність, регулятивність, нормативність, об'єктивність, стабільність, ідеологічність, історичність, системність (комплексність).

5. Система принципів кримінально-виконавчого права являє собою класичну «тріаду», яка включає в себе загальноправові, міжгалузеві та галузеві принципи. Система принципів кримінально-виконавчого права характеризується цілою низкою ознак. Так, для вказаної системи характерною є складова ознака (адитивність), яка обумовлює сприйняття системи принципів кримінально-виконавчого права з урахуванням усіх елементів цієї системи, а саме принципів, які її формують. Для системи принципів кримінально-виконавчого права характерною є ознака умовної залежності (адиктивності), яка передбачає фактичний зв'язок принципів однієї групи між собою та певну автономію щодо зв'язку принципів різних груп між собою. Додатковою ознакою системи принципів кримінально-виконавчого права є ознака структурованості. Ця ознака характеризує позначену систему як сталу модель єдиного та цілісного комплексу груп принципів, які покладено в основу функціонування всієї системи кримінально-виконавчого права. У свою чергу ознака внутрішньогалузевої залежності передбачає закономірну взаємозалежність системи принципів кримінально-виконавчого права із сферою, в якій ця система відіграє провідну роль. Такою є сфера кримінально-виконавчих відносин. Ознака ієрархічності принципів кримінально-виконавчого права фіксує цілковиту залежність міжгалузевих і галузевих засад у своєму походженні до загальноправових. Ця ознака втрачає свою

актуальність під час реалізації вказаних засад, яке здійснюється на плюралістичній основі.

6. Загальноправові принципи є основоположними засадами, які мають ключове значення для галузі кримінально-виконавчого права. Ці принципи акумулюють у собі суспільні ідеї, національні та цивілізаційні надбання у сфері життєдіяльності суспільства, відображають суспільне уявлення про добро та справедливість, а також є імпульсом для подальшого формування й розвитку інших категорій принципів. Ця категорія принципів є фактичним відображенням природно-правової концепції побудови системи права. Загальноправові принципи є основою для всієї системи засад галузі кримінально-виконавчого права, відображають не лише внутрішньосоціальні засади українського суспільства, а й одночасно містять у собі результат міжнародного досвіду та відповідні міжнародні засади у сфері розбудови та функціонування сфери права, у даному випадку – сфери кримінально-виконавчого права. До групи загальноправових належать такі принципи: верховенство права, законність, справедливість, свобода та особиста недоторканність, гуманізм, демократизм, недоторканність права власності, конфіденційність. За належність перерахованих принципів до групи загальноправових загалом висловилося 79 % опитаних респондентів. Подальше нормативне відображення цих принципів в межах КВК підтримало 84 % респондентів.

7. Верховенство права є фундаментальним принципом у системі правових засад. Цей принцип є відображенням природно-правової концепції розвитку правової системи, стрижнем якого є пріоритет прав людини в усіх сферах суспільних і державних відносин. У межах кримінально-виконавчого права принцип верховенства права не лише забезпечує дієвість інших загальноправових принципів, а й фактично визначає собою ці засади. Сутність принципу верховенства права у межах кримінально-виконавчого законодавства полягає в тому, що останнє формується й реалізується з урахуванням того, що людина, її права та свободи мають найвищу цінність, що визначає зміст і спрямованість діяльності держави.

Принцип законності означає, що держава (в особі уповноважених органів та осіб), засуджені, представники органів місцевої влади, представники установ і організацій незалежно від форми власності, громадськості, окремі громадяни тощо, які залучаються до процесу виконання та відбування кримінальних покарань, зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції, Кримінально-виконавчого кодексу, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також інших актів законодавства.

Принцип справедливості передбачає регламентацію порядку й умов виконання та відбування покарань на основі об'єктивного, належного, неупередженого ставлення до засуджених, їх прав та обов'язків. Обсяг правового статусу засуджених визначається відповідно до порядку і умов виконання та відбування конкретного виду покарання. Принцип справедливості також передбачає притягнення засуджених до дисциплінарної, матеріальної відповідальності на основі усебічного, повного й неупередженого дослідження

обставин скоєння проступку. Стягнення, що накладаються на засуджених, мають в повній мірі відповідати тяжкості і характеру скоєного проступку.

Принцип свободи та особистої недоторканності в межах кримінально-виконавчого права визначається у позитивному й негативному аспектах. Позитивний аспект відображається у діяльності держави з формування та належної правової регламентації права на свободу та особисту недоторканність засудженого. Негативний аспект передбачає визначення державою відповідних обов'язків у правовому статусі як працівників органів й установ виконання покарань так й засуджених щодо правової заборони від необґрунтованого впливу на свободу інших осіб, які відбувають покарання. Особиста недоторканність як елемент конструкції досліджуваного принципу охоплює собою як фізичну так й психічну недоторканність засудженої особи.

Принцип гуманізму відображається у повазі до людської гідності, неухильному дотриманні прав і свобод засуджених, а також інших осіб, інтереси яких невід'ємно пов'язані з виконанням та відбуванням засудженими кримінальних покарань. Цей принцип передбачає наявність правового механізму здійснення відрахувань з доходів засуджених на користь потерпілих та/або інших осіб згідно відповідних виконавчих документів.

Принцип демократизму кримінально-виконавчого права полягає у гарантуванні засудженим права на участь у всеукраїнському референдумі; забезпеченні використання засудженими права голосу на загальнодержавних виборах; формуванні державою належних умов для створення засудженими самодіяльних організацій (самодіяльних рад) та забезпечення участі засуджених у роботі цих організацій (рад); залученні спостережних комісій, громадських, релігійних, благодійних організацій тощо для виправлення і ресоціалізації засуджених.

Принцип недоторканності права власності у кримінально-виконавчому праві передбачає забезпечення засудженим правом володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю в обсязі та у порядку визначеному законодавством. Позбавлення або обмеження права власності засуджених здійснюється працівниками установ виконання покарань згідно порядку передбаченому законодавством, а також на підставі вмотивованого судового рішення. Зазначене передбачає наявність у законі правових механізмів тимчасового вилучення або конфіскації документів, предметів, виробів і речовин, зберігання і використання яких засудженим заборонено, а також здійснення відрахувань з доходів засуджених на відшкодування витрат на їх утримання в установах виконання покарань та відшкодування витрат за виконавчими документами.

Принцип конфіденційності полягає у забезпеченні приватності й невтручання з боку посадових осіб, працівників органів й установ виконання покарань у процес комунікації засуджених зі своїми представниками, окремою категорією державних й міжнародних органів та організацій визначених законом, у гарантуванні державою таємниці сповіді засуджених священнослужителю (капеланові), а також у забезпеченні державою зберігання та схоронності особистих документів засуджених, які відбувають кримінальні покарання.

8. Міжгалузові принципи являють собою групу основоположних засад, які разом із галузевими принципами формують подальший вектор розвитку й відображення загальноправових принципів із специфікою, характерною для міжгалузевої їх реалізації. Специфіка цих засад відображається у двох критеріях їх впровадження й реалізації. Критерій поєднання (конвергентності) полягає в застосуванні норм різних галузей права для врегулювання правовідносин у сфері виконання та відбування покарань. Цей критерій є актуальним для норм, що визначають порядок заміни невідбутої частини покарання більш м'яким або умовно-дострокового звільнення від відбування покарання. Критерій синхронності (колінеарності) передбачає важливість міжгалузевих принципів для врегулювання тотожних правовідносин в різних галузях права. Позначений критерій відображається в актуальності принципу презумпції невинуватості для кримінально-виконавчого, кримінального процесуального та адміністративного права в межах забезпечення прав осіб, які є потенційними суб'єктами правопорушень.

До групи міжгалузевих належать такі принципи: презумпція невинуватості, диференціація та індивідуалізація виконання покарань, диспозитивність, публічність, змагальність, невідворотність виконання і відбування покарань. За належність перерахованих принципів до групи міжгалузевих загалом висловилося 62 % опитаних респондентів. Подальше нормативне відображення цих принципів в межах КВК підтримало 56 % респондентів.

9. Презумпція невинуватості у кримінально-виконавчому праві є невід'ємною частиною процедури дисциплінарних проваджень щодо засуджених. Цей принцип передбачає фактичне визнання засудженого невинуватим у вчиненні дисциплінарного проступку та/або іншого порушення встановленого порядку відбування покарання, а також неможливості застосування до засудженого заходів стягнення, доки не буде доведено та встановлено наявність у його діях чи бездіяльності всіх ознак дисциплінарного проступку та/або іншого порушення встановленого порядку відбування покарання. Засуджений не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні дисциплінарного проступку та/або іншого порушення встановленого порядку відбування покарання. Документальні матеріали про дисциплінарний проступок та/або інше порушення встановленого порядку відбування покарання скоєних засудженим не можуть ґрунтуватися на припущеннях, а також на інформації та доказах, отриманих незаконним шляхом. Відповідно усі сумніви щодо доведеності вини засудженого тлумачаться на користь такої особи.

Принцип диференціації та індивідуалізації виконання покарань полягає в тому, що порядок й умови виконання та відбування кримінальних покарань регламентується та здійснюється з урахуванням: диференційованого визначення установи виконання покарань, де відбуватиме покарання засуджених, виду покарання, режиму виконання та відбування покарань. Виправлення і ресоціалізація засудженого здійснюється з урахуванням позитивних змін у його особистості, які створюють у засудженого готовність до самокерованої правослухняної поведінки, а також свідомого відновлення його в соціальному статусі повноправного члена суспільства, готовність до

повернення засудженого до самотійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві.

Принцип диспозитивності передбачає розгляд і вирішення судами справ щодо дострокового звільнення від відбування покарання (умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, заміна невідбутої частини покарання більш м'яким тощо) виключно за ініціативи (заява, клопотання, прохання та ін.) засудженого та/або його представника в порядку, визначеному законом. Участь засудженого під час вирішення питання щодо застосування до нього дисциплінарного стягнення, надання ним пояснень з цього приводу, подання клопотань, доказів тощо, а також ознайомлення з матеріалами дисциплінарного провадження, користування послугами представника, оскарження дій і рішень посадових осіб органів й установ виконання покарань з вказаного питання – є виключно правом засудженого.

Принцип публічності полягає в тому, що представники держави, а саме посадові особи органів й установ виконання покарань, прокурор, а також посадові особи, які є представниками інших державних органів та місцевого самоврядування, забезпечують реалізацію мети кримінального покарання здійснюючи свої повноваження, що визначені законом. Також принцип публічності передбачає транспарентність кримінально-виконавчої сфери, що полягає у доступі до неї не лише представників відповідних державних органів, а представників громадськості, правовий статус яких визначається законом.

Принцип змагальності передбачає можливість самотійного обстоювання засудженим та представником своїх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів у процедурі дисциплінарного провадження, а також під час вирішення судом питань, пов'язаних із виконанням вироку, у тому числі звільнення від відбування покарання. Цей принцип також є основою правової гарантії для засудженого та його представника щодо можливості оскарження рішень та дій (бездіяльності) посадових осіб органів і установ виконання покарань до органу виконання покарань вищого рівня, прокурора чи суду.

Принцип невідворотності виконання і відбування покарань полягає у неухильному тягарі несення кримінального покарання засудженим, враховуючи як основне так й додаткове покарання. Також зазначений принцип передбачає невідворотність несення засудженим тягара й інших різновидів відповідальності, враховуючи адміністративну та цивільно-правову, які реалізуються у кримінально-виконавчій сфері на підставі рішень судів та інших уповноважених органів.

10. Галузеві принципи є основоположними засадами, які разом з міжгалузевими принципами формують подальший напрям розвитку загальноправових засад із специфікою характерною для галузевої їх реалізації. До групи галузевих належать такі принципи: рівність засуджених перед законом і судом, взаємна відповідальність держави і засудженого, раціональне застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки, поєднання покарання з виправним і ресоціалізаційним впливом. За належність перерахованих принципів до групи галузевих загалом висловилося 90 % опитаних респондентів. Подальше нормативне відображення цих принципів в межах КВК підтримало 91 % респондентів.

11. Принцип рівності засуджених перед законом і судом передбачає відсутність привілеїв чи обмежень прав засуджених за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Сутність принципу рівності у кримінально-виконавчому праві відображається у номінальному та фактичному елементах. Номінальність полягає у фіксації рівності прав засуджених у нормах законодавства. Фактичність передбачає рівну можливість у реалізації визначених законом прав у сфері правозастосування, під час розгляду судом питань пов'язаних з виконання вироку.

Принцип взаємної відповідальності держави і засудженого полягає у тому, що засуджена особа, а рівно й посадові особи органів й установ виконання покарань взаємно та рівноцінно мають нести тягар дотримання норм чинного законодавства, відповідно до обсягу їх правосуб'єктності, а також рівнозначно несуть відповідальність перед державою за скоєні протиправні діяння відповідно до їх правового статусу.

Принцип раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки полягає у тому, що посадові особи органів і установ виконання покарань визначають необхідність й достатність застосування до засуджених заходів дисциплінарного, фізичного та іншого впливу, у тому числі процедур примусового годування та лікування, а також застосування до засуджених заходів заохочення, задля стимулювання правослухняної поведінки, виправлення й ресоціалізації засуджених.

Принцип поєднання покарання з виправним і ресоціалізаційним впливом передбачає застосування посадовими особами органів й установ виконання покарань закріплених в законі засобів, які під час виконання й відбування покарань забезпечують виправлення і ресоціалізацію засуджених. До таких засобів належать залучення засуджених до праці та соціально-виховної роботи.

12. Розроблено пропозиції з удосконалення національного кримінально-виконавчого законодавства щодо регламентації принципів за такими напрямками: 1) розширення переліку принципів визначених у Кримінально-виконавчому кодексі; 2) текстуальне визначення у законі принципів верховенства права, законності, справедливості, гуманізму, демократизму, недоторканності права власності, конфіденційності, презумпції невинуватості, диференціації та індивідуалізації виконання покарань, диспозитивності, публічності, змагальності, невідворотності виконання і відбування покарань, рівності засуджених перед законом і судом, взаємної відповідальності держави і засудженого, раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки, поєднання покарання з виправним і ресоціалізаційним впливом.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

Пилипенко Д.О. Принципи кримінально-виконавчого права : теоретико-правове дослідження : монографія. Київ : ВД «Дакор», 2023. 428 с.

**Статті в наукових фахових виданнях України та виданнях, що
індексуються у міжнародних наукометричних базах даних**

1. Пилипенко Д.О. Щодо системи принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань. *Правовий часопис Донбасу*. 2017. № 3 - 4 (61), С. 150 - 155.
2. Пилипенко Д.О. До питання визначення поняття та сутності кримінально-виконавчої політики України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. 2021. Випуск 64. С. 317 - 321.
3. Пилипенко Д.О. Визначення суб'єктів кримінально-виконавчої політики України. *Нове українське право*. 2021. Вип. 3. С. 273 - 277.
4. Пилипенко Д.О. Суб'єктний фактор кримінально-виконавчої політики України. *Правовий часопис Донбасу*. 2021. № 3 (76). С. 126 - 134.
5. Пилипенко Д.О. До питання визначення поняття та сутності принципів кримінально-виконавчого права. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 3. С. 167 - 172.
6. Пилипенко Д.О. Стадії та моделі розвитку принципів кримінально-виконавчого права. *Juris Europensis Scientia*. 2021. Випуск 4. С. 57 - 61.
7. Пилипенко Д.О. Ознаки принципів кримінально-виконавчого права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2021. Випуск 91. С. 150 - 156.
8. Пилипенко Д.О. До питання співвідношення принципів кримінально-виконавчого права, політики та законодавства. *Law. State. Technology*. 2021. Вип. 3. С. 119 - 125.
9. Пилипенко Д.О. До питання класифікації принципів кримінально-виконавчого права. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія : «Юридичні науки». 2021. № 8 (42). С. 37 - 42.
10. Пилипенко Д.О. Ознаки та вимоги системи принципів кримінально-виконавчого права. *Юридичний вісник*. 2021. № 4. С. 87 - 94.
11. Пилипенко Д.О. До питання сутності загальноправових принципів у системі засад кримінально-виконавчого права. *Ампаро*. 2021. № 3. С. 54 - 60.
12. Пилипенко Д.О. Щодо кореляції засад внутрішньодержавної системи виконання і відбування кримінальних покарань. *Правовий часопис Донбасу*. 2021. № 4 (77). С. 171 - 178.
13. Пилипенко Д.О. Окремі сутнісні аспекти принципу верховенства права в системі засад кримінально-виконавчого права. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. № 4. С. 171 - 175.
14. Пилипенко Д.О. Принцип верховенства права у кримінально-виконавчому праві України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. Випуск 4 (39). С. 41 - 46.
15. Пилипенко Д.О. Щодо засади законності в системі принципів кримінально-виконавчого права України. *Юридичний бюлетень*. 2021. Випуск 21. С. 118 - 124.
16. Пилипенко Д.О. Принцип справедливості в кримінально-виконавчому праві України. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 1 (78). С. 11 - 18.
17. Пилипенко Д.О. Принцип свободи та особистої недоторканності в кримінально-виконавчому праві України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. Серія ПРАВО. Випуск 70. С. 393 - 398.

18. Пилипенко Д.О. Засада гуманізму кримінально-виконавчого права. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 248 - 252.
19. Пилипенко Д.О. Засада рівності в кримінально-виконавчому праві України. *Нове українське право*. 2022. Вип. 3. С. 206 - 213.
20. Пилипенко Д.О. До питання визначення принципу демократизму у кримінально-виконавчому праві України. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Випуск 3. С. 197 - 201.
21. Пилипенко Д.О. Щодо принципу презумпції невинуватості у кримінально-виконавчому праві України. *Право та державне управління*. 2022. № 2. С. 134 - 140.
22. Пилипенко Д.О. Принцип диференціації та індивідуалізації виконання покарань. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 311 - 316.
23. Пилипенко Д.О. Принцип недоторканності права власності в кримінально-виконавчому праві України. *Нове українське право*. 2022. Випуск 4. С. 110 - 117.
24. Пилипенко Д.О. Принцип диспозитивності в кримінально-виконавчому праві України. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія : право, публічне управління та адміністрування. 2022. № 5. С. 1 - 8.
25. Пилипенко Д.О. Принцип публічності кримінально-виконавчого права України. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 4(81) vol. 2. С. 129 - 134.
26. Пилипенко Д.О. Змагальність як принцип кримінально-виконавчого права. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 6. С. 297 - 301.
27. Пилипенко Д.О. Щодо окремих аспектів принципу раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослукняної поведінки у кримінально-виконавчому праві України. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Випуск 6. С. 155 - 159.
28. Пилипенко Д.О. Конфіденційність як принцип кримінально-виконавчого права. *Правовий часопис Донбасу*. 2023. № 1(82). С. 57 - 62.
29. Пилипенко Д.О. Принцип взаємної відповідальності держави і засудженого в кримінально-виконавчому праві України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Серія ПРАВО. Випуск 75: частина 2. С. 112 - 118.
30. Пилипенко Д.О. Принцип невідворотності виконання і відбування покарань в кримінально-виконавчому праві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 392 - 395.
31. Pohosian M.A., Horodetska M.S., Veselov M.Y., Pylypenko D.O., Banchuk-Petrosova O.V. The Role of a Lawyer's Request as a Means of Legal Communication in the Field of Human Rights Advocacy. *CUESTIONES POLÍTICAS*, 2021. vol. 39 № 70. P. 465 - 484. URL: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/36865/39843>.
(Особистий внесок: досліджено окремі проблемні питання реалізації принципу змагальності у частині реалізації адвокатом своєї правосуб'єктності).
32. Tatarenko H, Bomberher I., Serdiuk N., Pylypenko D., Kaplii O., Sheremet O. European social standards of human rights. *AD ALTA-Journal Of Interdisciplinary Research*, 2021. vol. 11, issue 2, special issue XXII P. 34 - 38. URL: <https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110222/PDF/110222.pdf>

(Особистий внесок: досліджено окремі проблемні питання впливу прав людини на внутрішньодержавну політику).

33. Kalinina I. V., Kupriienko V. M., Shulhan I. I., Pylypenko D. O., Kozeratska O. A. Legality of Applying Coercive Medical Measures in Criminal Law. CUESTIONES POLÍTICAS, 2021. Vol. 39 N° 71. P. 126 - 146. URL: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/37395/40857>

(Особистий внесок: досліджено раціональний аспект примусового лікування особи в межах правовідносин сфери кримінальної юстиції).

34. Buryk M., Horbova N., Krap A., Pylypenko D., Novoshytska V. Modern globalization transformations : methodological approaches. CUESTIONES POLÍTICAS, 2022. vol. 40 n° 75. P. 792 - 807. URL: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/39453/44481>

(Особистий внесок: досліджено природно-правові аспекти формування загальноправових принципів).

Праці апробаційного характеру

1. Пилипенко Д.О. Визначення кримінально-виконавчої політики. *Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів*: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кривий Ріг, 28 травня 2021 р. Кривий Ріг : ДЮІ МВС України, 2021. С. 174 - 177. (Форма участі – очна).

2. Пилипенко Д.О. Щодо визначення принципів кримінально-виконавчого права. *Економіка, фінанси, облік, менеджмент та право: стратегічні пріоритети розвитку в умовах глобалізації* : збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 14 липня 2021 р.). Полтава: ЦФЕНД, 2021. С. 46 - 48. (Форма участі – заочна).

3. Пилипенко Д.О. До питання сутнісних критеріїв принципів кримінально-виконавчого права. *Правове регулювання суспільних відносин : актуальні проблеми та вимоги сьогодення* : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 23 - 24 липня 2021 р. Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2021. С. 91 - 93. (Форма участі – заочна).

4. Пилипенко Д.О. Співвідношення термінів «принципи» та «засади» в межах кримінально-виконавчого права. Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (м. Одеса, 13-14 серпня 2021 р.). Одеса : Причорноморська фундація права, 2021. С. 77 - 79. (Форма участі – заочна).

5. Пилипенко Д.О. Ознаки системи принципів кримінально-виконавчого права. *Теорія і практика сучасної науки*: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції м. Київ, 19 -20 серпня 2021 р. Київ : МЦНІД, 2021. С. 46 - 47. (Форма участі – заочна).

6. Пилипенко Д.О. Щодо співвідношення визначень «принципи права» та «правові принципи» в галузі кримінально-виконавчого права. Міжнародна науково-практична конференція «Інтеграція юридичної науки і практики в сучасних умовах». м. Запоріжжя, 20 - 21 серпня 2021 р. С. 46 - 48. (Форма участі – очна).

7. Пилипенко Д.О. Вимоги до системи принципів кримінально-виконавчого права. *Актуальні проблеми економіки, фінансів, обліку та права в умовах сучасних викликів* : збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 25 серпня 2021 р.). Полтава : ЦФЕНД, 2021. С. 49 - 50. (Форма участі – заочна).

8. Пилипенко Д.О. Окремі сутнісні аспекти загальноправових принципів кримінально-виконавчого права. Міжнародна науково-практична конференція «*Шляхи вдосконалення нормативно-правової бази України як основи сталого розвитку суспільства*». 3 - 4 вересня 2021 р., м. Харків. С. 63 - 66. (Форма участі – очна).

9. Пилипенко Д.О. Зміст категорії загальноправових принципів системи кримінально-виконавчого права. *Актуальні проблеми юридичної науки* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції Двадцяті осінні юридичні читання «Права людини в сучасному світі проблеми теорії та практики» (м. Хмельницький, 1 - 2 жовтня 2021 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права ім. Леоніда Юзькова, 2021. С. 108 - 109. (Форма участі – очна).

10. Пилипенко Д.О. Проблеми визначення верховенства права в системі принципів кримінально-виконавчого права. *Актуальні завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 15 - 16 жовтня 2021 р. Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2021. С. 125 - 128. (Форма участі – заочна).

11. Пилипенко Д.О. Щодо змісту психічної недоторканності кримінально-виконавчих правовідносин. *Актуальні питання науки, освіти та технологій в сучасних умовах*: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 22 квітня 2022 р.). Полтава: ЦФЕНД, 2022. С. 38 - 39. (Форма участі – заочна).

12. Пилипенко Д.О. Гуманізм кримінально-виконавчого права. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції (пам'яті В.П. Колгана)* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 27 травня 2022 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. С. 43 - 44. (Форма участі – очна).

13. Пилипенко Д.О. Диспозитивність як принцип кримінально-виконавчого права. *Актуальні питання науки, освіти і суспільства: теорія і практика*: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Умань, 28 жовтня 2022 р.): у 2 ч. Умань: ЦФЕНД, 2022. Ч. 2. С. 33 - 34. (Форма участі – заочна).

14. Пилипенко Д.О. Щодо принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань. *Modern research in world science. Proceedings of the 8th International scientific and practical conference*. SPC "Sci-conf.com.ua". Lviv, Ukraine. 29-31 October 2022. С. 1660 - 1663. (Форма участі – заочна).

15. Пилипенко Д.О. Публічність як принцип кримінально-виконавчого права. *Наука, освіта та суспільство в XXI столітті : наукові ідеї та механізми реалізації* : збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції

(м. Кропивницький, 19 листопада 2022 р.): у 2 ч. Кропивницький: ЦФЕНД, 2022. Ч. 2. С. 27 - 28. (Форма участі – заочна).

16. Пилипенко Д.О. Міжгалузеві принципи кримінально-виконавчого права. *Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів*: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції, 26 травня 2023 року. Кривий Ріг: КННІ ДонДУВС, 2023. С. 77 - 78. (Форма участі – очна).

які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Пилипенко Д.О. Сутнісні аспекти кримінально-виконавчої політики України. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2023. Випуск 1. С. 44 - 49.

АНОТАЦІЯ

Пилипенко Д. О. Принципи кримінально-виконавчого права. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. – Донецький державний університет внутрішніх справ, Кропивницький, 2024.

Дисертацію присвячено дослідженню принципів кримінально-виконавчого права. У роботі проведено аналіз наукових позицій щодо визначення принципів кримінально-виконавчого права. Сформульовано дефініцію та визначено зміст принципів кримінально-виконавчого права. Розглянуто та доопрацьовано систему принципів кримінально-виконавчого права. Розкрито роль кримінально-виконавчої політики у впровадженні й реалізації принципів кримінально-виконавчого права. З'ясовано сутнісну характеристику загальноправових принципів кримінально-виконавчого права. Розкрито зміст таких загальноправових принципів: верховенство права, законність, справедливість, свобода та особиста недоторканність, гуманізм, демократизм, недоторканність права власності, конфіденційність. Визначено сутнісну характеристику міжгалузевих принципів кримінально-виконавчого права. Розкрито зміст таких міжгалузевих принципів: презумпція невинуватості, диференціація та індивідуалізація виконання покарань, диспозитивність, публічність, змагальність, невідворотність виконання і відбування покарань. З'ясовано сутнісну характеристику галузевих принципів кримінально-виконавчого права. Досліджено та доопрацьовано зміст таких галузевих принципів кримінально-виконавчого права: рівність засуджених перед законом і судом, взаємна відповідальність держави і засудженого, раціональне застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки, поєднання покарання з виправним і ресоціалізаційним впливом.

Ключові слова: принципи кримінально-виконавчого права, система принципів кримінально-виконавчого права, кримінально-виконавча політика, загальноправові принципи кримінально-виконавчого права, міжгалузеві принципи кримінально-виконавчого права, галузеві принципи кримінально-виконавчого права.

ABSTRACT

Pylypenko D. O. Principles of the Criminal and Executive Law. – On the rights of the manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Legal Sciences, specialty 12.00.08 – criminal law and criminology; criminal and executive law. – Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi, 2024.

The dissertation is devoted to the study of the principles of criminal and executive law. The paper analyzes scientific positions on the definition of the principles of criminal and executive law. The definition was formulated and the content of the principles of criminal and executive law was determined. The system of criminal and executive law was considered and refined. The role of criminal enforcement policy in the implementation and realization of the principles of criminal and executive law is revealed. The essential characteristics of the general legal principles of criminal and executive law have been clarified. The content of the following general legal principles is revealed: rule of law, legality, justice, freedom and personal integrity, humanism, democracy, inviolability of property rights, confidentiality. The essential characteristics of the interdisciplinary principles of criminal and executive law have been determined. The content of the following interdisciplinary principles is disclosed: presumption of innocence, differentiation and individualization of execution of punishments, dispositiveness, publicity, competitiveness, inevitability of execution and serving of punishments. The essential characteristics of the branch principles of criminal and executive law have been clarified. The content of the following branch principles of criminal and executive law has been studied and elaborated: equality of convicts before the law and the court, mutual responsibility of the state and the convict, rational application of coercive measures and stimulation of law-abiding behavior, combination of punishment with correctional and resocialization influence.

Keywords: principles of criminal and executive law, system of principles of criminal and executive law, criminal and executive policy, general principles of criminal and executive law, interdisciplinary principles of criminal and executive law, branch principles of criminal and executive law.

Редакційно-видавниче відділення відділу організації наукової роботи
Донецького державного університету внутрішніх справ
25015, м. Кропивницький, вул. Велика Перспективна, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4473 від 24.01.2013 р.
Підп. до друку 20.10.2022 р. Формат 60x84/16. Гарнітура – Times. Друк RISO.
Папір офісний. Ум.-друк. арк. 1,9. Тираж 100 прим.